

CONSTANTA „OVIDIUS” UNIVERSITY
IOSUD – DOCTORAL SCHOOL OF HUMANITIES
DOCTORATE FIELD: *HISTORY*

PHD THESIS

Coordinator:

Prof. Univ. Dr. Valentin CIORBEA

PhD Candidate:

Adelina Cerasela FLOREA
(DOBRINESCU)

CONSTANȚA

2016

CONSTANȚA „OVIDIUS” UNIVERSITY
IOSUD – DOCTORAL SCHOOL OF HUMANITIES
DOCTORATE FIELD: *HISTORY*

***The Russian Lipovans from Dobrogea – History and Specific
Traditions***
(The second half of the eighteenth century – 2011)

ABSTRACT

Coordinator:

Prof. Univ. Dr. Valentin CIORBEA

PhD Candidate:

Adelina Cerasela FLOREA
(DOBRINESCU)

CONSTANȚA

2016

SUMMARY

INTRODUCTION.....	5
I. THE RUSSIAN LIPOVANS (THE STAROVERS) FROM THE SCHISM OF THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH TO THEIR SETTLEMENT ON THE ROMANIAN TERRITORY.....	21
I.1. Points of view regarding the origin of the „Lipovan” ethnonym.....	21
I.2. The objectives of the Orthodox Church in the religious and historical context of the Russian state (10 th – 17 th centuries)	29
I.3. The Nikonian Reforms. The Schism of the Russian Orthodox Church. The Starovers	37
I.4. Starovers Riots and the retaliation of the Tsarist authorities.....	46
I.5. The settlement of the Russians on the Romanian territory. Areas of immigration	52
I.6. The confessional evolution following the Nikonian reforms. Sects.....	60
II. THE SETTLEMENTS OF THE RUSSIAN LIPOVANS ON THE TERRITORY BETWEEN THE DANUBE AND THE BLACK SEA.....	70
II.1. The Russian Lipovans from Dobruja in documents and demographic statistics.....	70
II.2. The Russian Lipovan communities in Constanta county.....	84
II.3. The dispersion of Russian Lipovans on the territory of Tulcea county.....	101
III. ETHNIC PARTICULARITIES.....	167
III.1. Traditional architecture.....	168
III.1.1. Rites of construction.....	173
III.2. The architecture inside the house	176
III.3. Household annexes	179
III.4. Customs and traditions	184

III.4.1. The role of the Church in preserving traditions.....	184
III.4.2. Traditional costumes.....	190
III.4.3. Customs in the cycle of life.....	197
III.4.4. Religious celebrations.....	210
III.4.5. Celebrations throughout the year.....	216
III.5. Specific occupations.....	221
III.6. Traditional crafts.....	234
III.7. Traditional gastronomy.....	239
 CONCLUSIONS.....	 243
 BIBLIOGRAPHY.....	 248
 LIST OF ANNEXES	 267
 ANNEXES	

ABSTRACT

Key words: Dobrogea/Dobruja, ethnicities, Russian Lipovans, Starovers, old rite, religious schism, raskol

On the territory of Dobrogea, over time, alongside the local population, numerous ethnic groups have settled, attracted both by the policy of the Ottoman regime, which allowed them to keep their own identity unaltered, and by the riches of the region conducive to economic activities, which provided their daily living. Thus, among the populations who composed the ethnic picture of the province, starting with the second half of the eighteenth century, there were the Russian Lipovans who, once established in Dobrogea, were able to live alongside other ethnic groups, preserving at the same time, their language, customs and traditions.

The Russian-Lipovan ethnics are the descendants of the Starovers, of those Orthodox Christians of old rite, who opposed the religious reform, initiated at the half of the 17th century, by Tsar Alexei Mihailovici (1645-1676) and Patriarh Nikon, the head of the Russian Orthodox Church between 1652 and 1658.

The reform wanted to be a form of modernisation of the Russian Orthodox Church, but, in fact, it had as an immediate result the division of the Christian Orthodox population in two groups. Subsequently, the two groups evolved differently, both in terms of confession and social-historically. The ones who accepted Nikon's reforms, the so called 'Nikonians' adapted to the new conditions, accepting the changes related to the rite and the religious text. The others, opposed to the schism, were called 'Starovers' (of old faith) *Starobreadži* (of old rite) or *Raskolnici*¹ and the authorities initiated extremely severe repressive measures against them. The Starovers responded through riots and massive immigrations of the population.

Due to its importance and consequences the *raskol* has been presented by Russian researchers, theologians or historians from different viewpoints. Since the second half of the nineteenth century, those in the service of the leading official church or the tsarist authorities have tried to explain this important phenomenon which through its magnitude in the era brought about, in Russian society, a socio-religious movement known under the name of *staroobriadčestvo* or the movement of old rite. *Staroobriadčestvo* was a complex phenomenon that cannot be attributed to a particular social group as among the Starovers one can meet

¹ Alexandr Varona, *Tragedia schismei ruse*, Editura Kriterion, București, 2002, passim.

representatives of all walks of life: nobles, courtiers, Strela, peasants, serfs. All these social groups opposed the reform, which occurred at a time when Russian society deeply rooted in religion, was not ready for such major changes.²

The situation created after the adoption of the reforms led to an exodus of Starovers outside the Tsarist Empire, which sources report as follows: "Large cohorts, whole villages are starting to leave their homeland, crossing Russian borders... Settlements of the Russian Starovers appeared in the mountainous areas of Siberia and the Caucasus ... Ukraine, Belarus, Poland, Bessarabia. A significant number of Starovers was established in Turkey, Wallachia, Moldavia, Austria and Prussia."³

On the current territory of our country, areas where the Russian Lipovans settled, emigrating from areas of central and southern Russia were: Bucovina, Moldova and Dobrogea, the latter being the region where most of the Old Rite Orthodox believers settled.

The doctoral thesis *The Russian Lipovans from Dobrogea - History and Specific Traditions (The second half of the eighteenth century -2011)* is divided into three chapters: 1) *The Russian Lipovans (Starovers) from the Schism of the Russian Orthodox Church to their establishment on the Romanian territory*; 2) *Lippovan Russian settlements between the Danube and the Black Sea*; 3) *Ethnic particularities*, each chapter being divided into subchapters according to the subject matter. The chronological limits of the work were fixed between the second half of the eighteenth century, a period when the first Lipovan settlements in Dobrogea were documented, and 2011, when the latest population census in Romania took place.

In the pages of this thesis both the Russian Lipovans from Constanta County, and the county of Tulcea, are mentioned, giving an overview of this minority, which is present in a very high percentage in the Dobrogean geographical area. Whereas in the settlement of Ghindărești there is a majority of Lipovan population, this being the highest concentration of this ethnic group in the county of Constanta, in Tulcea County we encounter the largest number of Russian Lipovans compared to other areas of the country.

Among the first testimonies about the Russian Lipovans in Dobrogea are the notes in French, which doctor Camille Allard⁴ and agronomist Ion Ionescu de la Brad⁵ left in the mid-

² Alexandra Fenoghen, *Staroverii: istorie, mitologie, literatură*, Editura C.R.L.R, București, 2009, p. 24.

³ Apud Filip Ipatiov, *Rușii- lipoveni din România. Studiu de geografie umană*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 29.

⁴ Camille Allard, *La Dobroutcha. Souvenirs d' Orient*, [f.e.], Paris, 1859.

⁵ Ion Ionescu de la Brad, *Excursiune agricolă în Câmpia Dobrogei*, Tipariulu Tribunei Romane, Bucuresci, 1879.

twentieth century, the writings of both authors being today an important documentary source about existing populations in the province at the time.

The first work printed in Romanian, in which information about Lipovans is found is *The history of religious tolerance in Romania*⁶, of B.P. Hașdeu a brief but documented review of existing religious guidelines on Romanian territory, written just to prove the inaccuracy of the claims related to an alleged religious intolerance of the Romanians. The book first appeared in 1868, and the author also tackled the study of the confessional evolution of the Starovers providing, at the same time, information on sects that arose after the religious schism in Russia.

Another author concerned with the history of the Lipovan Russians was Bishop Melchisedec, who, relying almost entirely on Russian documentary sources, published in 1871 the controversial work *Lipovenismulu adică schismaticii seu rascolnicii și ereticii rusești*⁷, the first Romanian book of "respectable proportions" treating, among other things, the problem of the Starovers. In his study, Bishop Melchisedec used the same sources as B.P. Hașdeu, which is why the two books mentioned meet similar ideas.

Since bibliography on the issue of the schism and the Lipovan Russians has been precarious for a long time, especially because the work of Melchizedek is based on sources which are difficult to access, most authors who subsequently treated these subjects took as the starting point the work *Lipovenismulu adică schismaticii seu rascolnicii și ereticii rusești*. Thus, Bishop Melchisedec's book was an important and bibliographic basis for Alexandru P. Arbore, who, in his study about *Așezările Lipovenilor și Rușilor din Dobrogea*⁸, takes from Melchizedek some information on the Starover migration on the territory of Dobrogea, Russian sects or Nekrasov Cossacks.

The problem of the Raskol and the Starovers raised, over time, the attention of numerous Russian historians and theologians, who left valuable works focused on these topics, which were sources of inspiration for other authors. In this regard, good examples are the nine volumes of *Materialelor pentru istoria raskolului din prima sa perioadă de existență*, published in Moscow in the period 1875-1890, under the direction of Nikolai I. Subbotin.⁹

⁶ B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței religioase în România*, Editura Saeculum, București, 1992.

⁷ Episcopul Melchisedec, *Lipovenismulu adică schismaticii seu rascolnicii și ereticii rusești*, Imprimeria Națională, București, 1871.

⁸ Alexandru P. Arbore, *Așezările Lipovenilor și Rușilor din Dobrogea*, in "Arhiva Dobrogei", vol. III, no. 1 (ian.-apr.), 1920, pp. 1-23.

⁹ See also *Materialy dlja istorii raskola za pervoje vremja ego suščestvovanija*, izd. red. "Bratskago Slova", I-IX, Moscova, 1875-1881.

Among the authors who have treated aspects of differences between the Russian and the Greek rite in the seventeenth century, prerequisites of the Nikonian reforms, are Evghenij Evstigneevič Golubinski who left to posterity his work, published in 1896, *K našej polemike so staroobryadcami* [*Pentru polemica noastră cu staroverii*].¹⁰

Information about the Lipovan settlements in Dobrogea is contained in the two *Dicționare*¹¹ of the two counties of Tulcea and Constanta, published in the late nineteenth century, plus the *Marele Dicționar Geografic al României*, ample works in five volumes, composed between 1898-1902 by George Ioan Lahovari, CI Brătianu and Grigore Tocilescu based on partial dictionaries existent in the counties. .¹²

At the beginning of the twentieth century, Captain M. D. Ionescu-Dobrogianu¹³ conducted an overview of the important work of Dobrogea, which provides more information about Dobrogea settlements inhabited by Lipovans, the author making, however, a comprehensive presentation on Russian sects existing in this historic province.

In 1909, another emblematic paper about the religious reform in Russia was published *Patriarch Nikon i čar' Alexej Mihailovič* [*Patriarhul Nikon and the Tsar Alexei Mihailovici*], belonging to the Russian historian Nikolai Feodorovič Kapterev.¹⁴

The Russian Lipovans from Dobrogea are remembered in the 1916 paper of Grigore Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*¹⁵, a scientific paper fundamental for the detailed revealing of this ancestral occupation. The Lipovan fishermen from the Danube Delta are mentioned in the studies of authors Dr. R Marcus¹⁶ și Alexandru Daia.¹⁷ At the beginning of the 20th century, Swiss anthropologist Eugène Pittard¹⁸ and writer Al. Lascarov- Moldovanu¹⁹ left

¹⁰ Evghenij Evstigneevič Golubinski, *K našej polemike so staroobryadcami*, in „Lucrările Societății de Istorie și Antichități Ruse”, Moscova, 1896, vol. I, part III , pp. 46-48.

¹¹ Grigore Gr. Dănescu, *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Tulcea*, Societatea Geografică Română, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, București, 1896 și Idem, *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Constanța*, Societatea Geografică Română, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, București, 1897.

¹² Ioan Lahovari, C.I. Brătianu, Grigore Tocilescu, *Marele Dicționar geografic al României*, vol. I-V, Editura Stabilimentul Grafic J.V. Socecu, București, 1898-1902.

¹³ M. D.Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea. Geografia matematică, fizică, politică, economică și militară*, Atelierele Grafice „I.V.Socecu”, București, 1904.

¹⁴ Nikolai Feodorovič Kapterev, *Patriarch Nikon i čar' Alexej Mihailovič*, Serghiev Posad, vol. 1, 1909-1912.

¹⁵ Grigore Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*, [f.e.], București, 1916; see also Idem, *Lacul Razim. Starea actuală a pescăriilor din el și mijloacele de îndreptare*, [f.e.], București, 1894; on the same theme see also C.C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964.

¹⁶ Dr. R. Marcus, *Pescuitul în Dobrogea*, în *Bilder aus der Dobrudscha...*, pp. 70- 91.

¹⁷ Alexandru Daia, *Pescăriile dobrogene*, în *Dobrogea – cincizeci de ani ...*, pp. 415-423.

¹⁸ Eugène Pittard, *Dans la Doubrodja (Roumanie). Notes de voyages*, Imprimerie du Journal de Genève, Genève, 1902.

¹⁹ Al. Lascarov-Moldovanu, *Prin Dobrogea...*, in „Analele Dobrogei”, year IX, vol. II, 1928, pp. 237-241.

moving description of the land between the Danube and the Sea in which a special place is given to the old faith Russians.

In dealing with issues related to *the confessional evolution of the Starovers after the reform of the Russian Church*, we also mention the ethnographic study of *Russian sects*, of Dr. Paul Traeger in *Bilder aus der Dobrudscha (1916-1918). Imagini din Dobrogea (1916-1918)*.²⁰ The paper, published in 1918 and republished in 2011, was printed by the *Administrația germană de Etape* in Dobrogea, shortly before the departure of German troops from the area of Dobrogea, and in its pages studies of seven German personalities were gathered from different fields related to this historical region.

Also in connection with the German administration period, the book-document entitled *Memoriu al administrației germane de etapă: Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917/„Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen mitte april 1917”*²¹ should be mentioned. The document is very important for the history of Dobrogea because it transmits information about a troubled period in the history of this province, information submitted through the perspective of the German occupation regime.

Information on Dobrogean ethnic groups is given by *Dobrogea-cincizeci de ani de viață românească*²², a reverential volume, published on the celebration of a half-century of independence of the Romanian State, a true monography of this historical province. In its pages we find a series of information about the immigration of the Starovers on the Romanian territory, but also about sects that appeared after the Nikonian reforms.

The Russian historian A.V. Kartašev in his *Očerki po istorii Russkoj Cerkvi* [*Studii de istorie a Bisericii Ruse*], has conducted an analysis of the Christianization of Russians by making a study of Greek religious books taken as a model by Nikon for straightening the Russian ones.²³

Regarding some aspects of the differences between the Russian and the Greek rite in the seventeenth century, premises of Nikonian reforms, the work of the Russian philologist and historian S.A. Zenkovsky, *Russkoe staroobrjadčestvo. Duchovnye dvizenija XVII-ogo veka*

²⁰ Dr. Paul Traeger, *Sectele rusești în Dobrogea*, în *Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918. Imagini din Dobrogea 1916-1918* (translation Gustav Rückert), [Edition by Valentin Ciorbea and Constantin Cheramidoglu], Editura Ex Ponto, Constanța, 2011, pp. 197-210.

²¹ *** *Memoriu al Administrației germane de Etapă : Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917 / „Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen mitte april 1917”* (editor Valentin Ciorbea), Editura Ex Ponto, Constanța, 2012.

²² ****Dobrogea-cincizeci de ani de viață românească: 1878-1928*, Cultura Națională, București, 1928.

²³ A.V. Kartašev, *Očerki po istorii Russkoj Cerkvi*, Editura Terra, vol. I – II, Moscova, 1993, vol. I, p. 145.

[*Vechiul rit rusesc. Mișcări spirituale în secolul al XVII-lea*]²⁴ had an important role. Some of Zenkovsky's explanations were taken from older writings of Russian authors, such as Evghenij Evstigneevič Golubinski și Nikolai Feodorovič Kapterev previously mentioned.

The work of theologian Starover Feodor Efimovici Melnikov²⁵, *Kratkaja istorija drevlepravoslavnoj (staroobriadčeskoj) cerkvi* [*Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Vechi (de Rit Vechi)*], which appeared in Barnaul, Russia deserves a special mentioning. The book contains important information of historical and religious nature on this subject. The first part of this work was printed in Romania under the title *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe de Rit Vechi*, part I, *Schisma în Biserica Rusă*, the translation belonging to Leonte Ivanov.

The Russian historian and theologian P.V. Znamensky²⁶, in his paper *Istorija Russkoj Cerkvi . Učebnoe rukovodstvo* [*Istoria Bisericii Ruse – Îndrumar didactic*], made an analysis of the entire 17th century, which was marked by change regarding the Russian theological system.

Regarding the period before the Nikonian reforms and the pan Slavonic ideas of Tsar Alexei Mihailovici, we mention *Cerkovnaja reforma XVII veka: tragičeskaja ošybka ili ideologhičeskaja diversija* [*Reforma bisericească din secolul al XVII-lea : eroare tragică sau diversiune ideologică*], whose author is B. P. Kutuzov.²⁷

In the same vein, of the analysis of the Nikonian reforms, is M. O. Šachov²⁸, with his writing published in Moscow, *Filosofskie aspekty staroverija* [*Aspecte filosofice ale Vechii Credințe*].

Another Russian historian, A. A. Prigarin, in his study *Russkie staroobriadcy na Dunae* [*Rușii staroveri de la Dunăre*], periodises the settlement of the Lipovans and the Nekrasovits on the Lower Danube, advancing even some data regarding the foundation of the settlements inhabited by them.²⁹

Among the studies of general interest regarding the problems in the Russian History or the religious dogma or the concepts which stood at the root of the idea „Moscow-a Third Rome”,

²⁴ S. A. Zenkovsky, *Russkoe staroobriadčestvo. Duchovnye dviženija XVII-ogo veka*, Moscova, 1995.

²⁵ Feodor Efimovici Melnikov, *Kratkaja istorija drevlepravoslavnoj (staroobriadčeskoj) cerkvi*, Barnaul, 1999; Idem, *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe de Rit Vechi*, part I, *Schisma în Biserica Rusă*, Edited by Leonte Ivanov, Editura C.R.L.R., București, 2014.

²⁶ P. V. Znamensky, *Istorija Russkoj Cerkvi . Učebnoe rukovodstvo*, Ediția a IX-a, Paris-Moscova, 2000.

²⁷ B. P. Kutuzov, *Cerkovnaja reforma XVII veka: tragičeskaja ošybka ili ideologhičeskaja diversija*, vol I-II, Riga, 1992.

²⁸ M. O. Šachov, *Filosofskie aspekty staroverija*, Editura Tretij Rim, Moscova, 1998.

²⁹ A. A. Prigarin, *Russkie staroobriadcy na Dunae*, Editura Archeodoksija, Moscova, 2010.

we point out the contributions of the Russian theologians Vladimir Soloviov³⁰, Evgheni N. Trubețkoi³¹ and Leonid Uspenski³².

Authors such as Alexandru and Victor Ioachimescu³³, Antoaneta Olteanu³⁴, Ștefan Popa³⁵, Nicholas V. Riasanovsky³⁶, Geoffrey Hosking³⁷, Martyn Rady³⁸ wrote about the Schism phenomenon, which transformed a part of the Russian Orthodox Christians in Starovers (of old belief), and the Russian historical-religious context in the years prior to this event. The writings of these researchers contain the data and assessments of the historical context in which Nikonian reforms were adopted, whose direct effect was the mid-17th century religious schism.

The Ottoman rulers imposed their own nomenclature in Dobrogea in the time when the first Starovers came in the province, which meant that the names of the places were either translated in Turkish or replaced with new Turkish names. In our scientific work the information on Dobrogean place names , both under the Ottoman rule and after 1878 were taken from the very well documented study of researcher Anca Ghiață³⁹, which lists data about the first attestations of settlements with Lipovan population.

The titles listed above are added to the collective⁴⁰ volumes dedicated to the two counties of Tulcea and Constanta, and other works on the subject of the Dobrogean toponimy. Moreover the documentary material was supplemented by monographs⁴¹ of towns, and some volumes of published documents⁴². In this respect, we mention the volume edited by Professor Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei (1878-1947)*⁴³, vol. I (1878-1916), where more

³⁰ Vladimir Soloviov, *Rusia și Biserica Universală*, Institutul European, Iași, 1994.

³¹ Evgheni N. Trubețkoi, *3 eseuri despre icoană*, Editura Anastasia, București, 1999.

³² Leonid Uspensky, Vladimir Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, Editura Sophia, București, 2003.

³³ Alexandru Ioachimescu, Victor Ioachimescu, *Istoria poporului rus -sintetizată. De la Novgorod la Vladivostok și Prut. Cneji, țari, împărați și evenimente esențiale*, Editura „Gândirea Românească”, [f.l.], ediția I-a, 1992.

³⁴ Antoaneta Olteanu, *Civilizația rusă. Perioada veche și modernă*, Editura Paideia, București, 1998; see also Idem, *Miturile Rusiei clasice*, Editura Paideia, București, 2004.

³⁵ Ștefan Popa, *Rușii. Istoria culturii și civilizației (secolele XI-XVIII)*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2000.

³⁶ Nicholas V. Riasanovsky, *O istorie a Rusiei*, Institutul European Iași, 2001.

³⁷ Geoffrey Hosking, *Rusia: popor și imperiu, 1552-1917*, Editura Polirom, Iași, 2001.

³⁸ Martyn Rady, *Țarii, Rusia, Polonia și Ucraina*, Editura All Educational, București, 2002.

³⁹ Anca Ghiață, *Toponimie și geografie istorică în Dobrogea medievală și modernă*, in „Memoriile Secției de Științe Istorice”, seria IV, tom V, 1980, Editura Academiei R.S.R., București, 1982, pp. 29-61.

⁴⁰ *** *Localitățile județului Tulcea*, [f.e.], 1972; *** *Localitățile județului Constanța*, [f.e.], 1972.

⁴¹ Anisia Emilean, *Sarichioi. Pagini de monografie*, Editura Harvia, Tulcea, 2007; Sevastian, Fenoghen, Alexandra Fenoghen, *op. cit.*

⁴² *** *Județul Constanța în anii 1916 și 1922/23. Expunere prezentată Consiliului Județean de către dl. N.T. Negulescu prefectul județului Constanța*, Tipografia „Victoria” George I. Georgescu, Constanța, 1924; *** *Expunerea Situației Județului Tulcea pe anul 1912*, Tulcea, 1913.

⁴³ Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei (1878-1947)*, vol. I (1878- 1916), Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1999.

information can be found from the media of the period, related to some settlements inhabited by the Lipovans in Dobrogea or about religious sects.

For the beginning of the Communist regime and the establishing of the first collective farms in the places with Lipovan population in Dobrogea we mention two works of Professor Marian Cojoc, *Dobrogea de la reforma agrară la colectivizarea forțată (1945- 1957)*⁴⁴ and *Evoluția Dobrogei între anii 1944-1964. Principalele aspecte din economie și societate*.⁴⁵

We remark at the same time the work of historian Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, politice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*⁴⁶, in which there is data about settlements of Jurilovca, Chilia Veche and Sulina, but also the province's population and the head occupation of the Lipovans - fishing.

The study of the Lipovan Russians in Dobrogea was enriched by Aurel Ștefan Șuvac's book *Terminologia pescuitului la lipovenii din Dobrogea*.⁴⁷ In addition to detailed information related to fishing gear, fish species or means of travel, this latest paper addresses some issues related to the settlement of the Lipovans in our country, providing data about the founding of settlements.

The historiography referring to the subject of the present PhD Thesis contains notable contributions of researchers who come from the population of the Russian Lipovans in Romania.

A review of the works occurring over time in Russian, in Moscow or St. Petersburg, was made by Alexandr Varona, who having the advantage of belonging to this ethnic group, leaned on the study of the Starover phenomenon, activity which had as a result the publication of a book⁴⁸, in fact a documented history of the Russian Orthodox Church reforms. Alexandr Varona's book *Tragedia schismei ruse*, published in 2002, is an extensive analysis of mid-seventeen century religious schism, with the presentation of the evolution of Russian society, the Church and reformist currents in the years prior to the raskol. Also, the author analyses the reform of Patriarch Nikon, its consequences and its importance in the birth of the Starover phenomenon.

⁴⁴ Marian Cojoc, *Dobrogea de la reforma agrară la colectivizarea forțată (1945-1957)*, Editura Muntenia & Leda, Constanța, 2001.

⁴⁵ Idem, *Evoluția Dobrogei între anii 1944-1964. Principalele aspecte din economie și societate*, Editura Universității din București, București, 2001.

⁴⁶ Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, politice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*⁴⁶, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008.

⁴⁷ Aurel Ștefan Șuvac, *Terminologia pescuitului la lipovenii din Dobrogea*, Editura Istros, Brăila, 2008.

⁴⁸ Alexandr Varona, *op. cit.*

Moreover, Alexandr Varona is also the author of a doctoral thesis⁴⁹, which addresses both aspects of dogmatic schism and its socio-political implications.

Filip Ipatiov's documented paper *Rusii-lipoveni din Romania. Studiu de geografie umana*⁵⁰, which is in fact the author's PhD thesis, tackles aspects referring to the social-historical frame of Russia during the period before the schism, and also to the confessional evolution of the Starovers, offering at the same time information about the settlement of the Russians on the territory of our country, as well as an ample presentation of the Russian-Lipovan communities in Romania.

In order to illustrate the controversies surrounding the ethnonim *Lipovan*, we mention Professor Feodor Chirilă's articles⁵¹ and Professor Victor Vascenco's book *Lipovenii. Studii lingvistice*⁵², a complex volume, which includes a series of ethnographic and anthroponymous linguistic studies, which were disclosed within sessions, symposia, and printed over 40 years.

Diverse information (history, customs, gastronomy, traditional costume, personalities) about the Lipovan Russians in Romania can be found in the book *Comunitatea Rușilor Lipoveni*⁵³, written by Svetlana Moldovan, an author with an intense publishing activity in the periodical „Zorile”.

The late Professor Ivan Evseev, an authority on the history and traditions of this ethnic group, is the author of numerous studies and articles, many of which have been published over time in the newspaper "Dawn" and added later in the volume *Gândurile și tristețile unui rus lipovean*.⁵⁴

Important information about the Russians of old belief is recorded in the book *Sarichioi, o enigmă a secolului al XIX-lea*, written by Sevastian Fenoghen and Alexandra Fenoghen⁵⁵, father and daughter, which presents the history of this village in Dobrogea from the theory of the foundation of this settlement, in the eighteenth century by a group of Cossack coming from the broken army of Ataman Ignat Nekrasov.

⁴⁹ Idem, *Staroverii în secolele XVII-XIX*, [PhD thesis], București, 2011.

⁵⁰ Filip Ipatiov, *op. cit.*, passim.

⁵¹ Feodor Chirilă, *Scrieți corect!*, în „Zorile”, nr. 3-4 (257-258), 2014, p. 4; Idem, *Considerații cu privire la geneza etnonimului „lipoveni”*, în ****Un om, un simbol. În onorem magistri Ivan Evseev*, Editura C.R.L.R. București, 2007, p. 227.

⁵² Victor Vascenco, *Lipovenii. Studii lingvistice*, Editura Academiei, București, 2003; see also Idem, *Old Believers. Rușii staroveri din America*, Editura Academiei Române, București, 2005.

⁵³ Svetlana Moldovan, *Comunitatea Rușilor Lipoveni*, Editura Ararat, București, 2004.

⁵⁴ Ivan Evseev, *Gândurile și tristețile unui rus lipovean*, Editura C.R.L.R., București, 2005.

⁵⁵ Sevastian Fenoghen, Alexandra Fenoghen, *Sarichioi, o enigmă a secolului al XIX-lea*, Editura Kriterion, Cluj-Napoca, 2004.

A significant contribution to the research on the Starover phenomenon is brought by Sevastian Fenoghen's daughter Alexandra Fenoghen through the books *Staroverii: istorie, mitologie, literatură* and *Jurnal de pelerin*, to which we can add some studies and articles⁵⁶, dedicated to the Lipovan Russians, published in periodicals "Zorile" and "Kitej-grad". The first book, the fruit of a sustained scientific research provides more information on the Nikonian reforms, schism, sects and religious groups, but also about how all these are reflected in Russian and Romanian literature. The second book is a diary of the trip that the author has undertaken, together with a group of residents from Sarichioi in the homeland of the Cossacks from the Don and the Kuban area.

Among recent works, belonging to Russian Lipovan researchers we notice Paul Tudose's book, *Rușii lipoveni din România – istorie și actualitate (Comunitatea rușilor lipoveni din Brăila – model de conviețuire multiethnică în context național și European)*⁵⁷. Published in 2015, the book presents an overview of the Starovers, telling about the history, religion, traditions, customs and written culture of this ethnic group which was established on the Romanian territory about three centuries ago.

The first chapter of the thesis, entitled *The Lipovan Russians (Starovers) from the schism of the Russian Orthodox Church to their settlement on the Romanian territory*, addresses issues of this major event, the religious schism of the eighteenth century in Russia, which triggered the migration of a large number of Orthodox Christians of old rite towards territories more or less removed from the motherland. Among these territories were included regions within the current space of our country, where many ethnic Russians settled from the first half of the eighteenth century, who in their new homeland will be known as *Lipovans*.

The religious reform coincided with another cause of social nature, due to the taxes imposed by the state. The gradual increase of the authority of the Church occurred during a restless period in the history of Russia, a period when the country and church representatives developed the idea of the religious and political supremacy of the Russian state, an idea that was known at the time as "Moscow The Third Rome".

⁵⁶ See Alexandra Fenoghen, *Percepția timpului și spațiului la rușii staroveri*, în „Kitej-grad”, nr. 6-7 (103-104), iunie-iulie 2007, pp. 28-29 and Idem, *Importanța familiei la rușii-staroveri*, în „Zorile”, no. 11 (181), 2007, p. 6.

⁵⁷ Pavel Tudose, *Rușii lipoveni din România – istorie și actualitate (Comunitatea rușilor lipoveni din Brăila – model de conviețuire multiethnică în context național și European)*, Editura C.R.L.R., București, 2015.

The fight these Orthodox Christians of Old Rite started to defend canonical principles was transformed over time into a social struggle, with dramatic consequences, which brought collective sacrifices and the desertion of their homeland.

Compact groups of Russians from regions such as Moscow, Don, Volga, Kuban, were placed in areas bordering the Danube Delta, and near the forest in Northern Dobrogea.

In Dobrogea, the Starover Russians founded new settlements or helped the development of some settlements and managed to preserve their ethnic identity, regardless of the existing political regime.

The second chapter *The settlements of the Lipovan Russians between the Danube and the Black Sea*, presents the settlements in Dobrogea, in which the Starovers constitute a significant percentage of the population (Ghindărești- Constanța County, Carcaliu, Jurilovca, Mila 23, Sarichioi, Slava Rusă, Slava Cercheză, Sfiștofca, Periprava – Tulcea County). Moreover the research was focused on the settlements in which the Starovers held an important percentage compared to the other ethnic groups (Năvodari, Constanța, Mangalia, 2 Mai, Cernavoda – Constanța County, Tulcea, Chilia Veche, Mahmudia, Sulina, Uzlina, Dunavățu de Sus și de Jos – Tulcea County). Among these we must notice Năvodari, whose history is linked to the Lipovan population even though the Lipovan Russians do not constitute the majority.

In the writing of this chapter various documents from four archives were used: *Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța*, *Biroul Județean al Arhivelor Naționale Tulcea*, *Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității*, *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe*.

The 20 archive funds investigated offered valuable information regarding the Lipovan Russians in Dobrogea, during the period 1880-1966. Many of the researched files, at the moment of the study did not have the pages numbered (the numbering being made then on the spot, as the rules required), meaning that the writings were not consulted until that moment.

In the third chapter of the thesis, *Ethnic Particularities*, of great importance were the pieces of information obtained during the ethnographic research in the field in Ghindărești (Constanța County), and also the data written down during the conversations with the Lipovan Russians from Slava Rusă, Tulcea County.

The ethnographic research done in Ghindărești, an emblematic settlement of the Lipovan population in Dobrogea, unfolded on a long period between 1995-2010. For the ethnographic survey, questionnaires were used based on specific questions, which were given to informants

both men and women, having various occupations (fishermen, priests, clerks, workers, deacon at the village church) over 50 years of age.

Regarding the ethnographic research in the field, in order to have a certain accuracy of the answers, more subjects were asked the same questions.

The ethnic particularities (traditional architecture, customs of the cycle of life, traditional clothing, religious holidays throughout the year, specific occupations, crafts, cuisine) have been preserved unaltered over time and represent the legacy that the old faith Russians received from their forerunners.

Russian-Lipovan traditional architecture is characterized by houses built with three or four or even five rooms, developed in length, the house with three rooms and a kitchen (*cuhnia*) being predominant.

Among the existing traditional buildings within a Lipovan household, an important role is held by *the bania* (*steam bath* or *ciornaia bania*) a true ethnic symbol, whose origins go back to the old Russian traditions.

The Russian Lipovan traditional clothing has retained over time the distinctive elements of a nation, that influences coming from outside have not removed from their origins. For the Russian Lipovans the traditional costume is the link with the past, and some of its parts "send" clear messages perceived by all community members.

An important role in preserving ethnic identity is held by *the life cycle customs* which constitute "thresholds", which will be passed at one time, by each individual, and their deployment involves the entire community.

The vast majority of Lipovan settlements is located on the Danube Delta and the shores of the Black Sea, so, naturally, besides agriculture, fishing was an ancestral occupation, but also an important source of income. Depending on the area of housing, as shown in some archive documents the ethnic Lipovan Russians were engaged in beekeeping, stone picking and carting.

Regarding the specific crafts, special attention was devoted in this thesis to the crafting of wooden icons, religious objects representing the most precious possession existing in a Lipovan household.

The doctoral thesis *The Russian Lipovans from Dobrogea – History and Specific Traditions (The second half of the eighteenth century – 2011)* presents aspects regarding the Russian Lipovans from this Romanian province, from a historical-ethnographic perspective, an approach that we considered useful taking into account that although at a first glance there is

some bibliography dealing with this subject, most of the writings are focused on the problem of *the raskol* or tackled only certain aspects of this ethnic group. In the writing of this paper, to the archival documents and the material collected during the ethnographic research in the field we added historical information provided by libraries, contributing to the shaping of the specific features of this ethnicity, which complements a distinctive picture of Dobrogean minorities.

SELECTIVE BIBLIOGRAPHY

I. Archives

- A. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
Fond Documentar București
- B. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța
Fond Primăria Comunei Ghindărești
Fond Primăria Comunei Năvodari
- C. Biroul Județean al Arhivelor Naționale Tulcea
Fond Prefectura Tulcea
Fond Primăria Comunei Carcaliu
Fond Primăria Comunei Jurilovca
Fond Primăria Comunei Sarichioi
- D. Arhiva Ministerului Afacerilor de Externe
Fond Moscova (Problema „Consulare. Repatrieri Lipoveni A-P”)
Problema 16 (Secte religioase în România), 1927-1936

II. Published Documents

Bușă, Daniela (coord.), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, new series, vol.VIII (1862-1866), Editura Academiei Române, București, 2013.

Coman, Virgil (coord.), *Dobrogea în Arhivele românești (1597-1989). Profesorului Stoica Lascu la 60 de ani*, Editura Etnologică, București, 2013.

Idem (editor), *Dobrogea în izvoare cartografice otomane (sec. XVI-XIX)*, Editura Etnologică, București, 2015.

****Memoriu al Administrației germane de etapă : Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917 / „Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen mitte april 1917”* (Valentin Ciorbea, editor), Editura Ex Ponto, Constanța, 2012.

****Recensământul din 6 aprilie 1941. Indicatorul localităților din România*, Imprimeria Institutului Statistic, 1943.

****Rezultatele preliminare ale Recensământului populației și locuințelor din 15 martie 1966. Regiunea Dobrogea*, 1967.

III. Oral Sources

Researches in the field done between 1995-2010, in Ghindărești (Constanța County).

IV. Periodical written sources (newspapers, magazines)

„Analele Dobrogei”, Revista Societății culturale dobrogene, Constanța, 1920-1938.

„Arhiva Dobrogei”, Revista Societății pentru cercetarea și studierea Dobrogei, București, 1916, 1919-1920.

„Datina”, Periodic constănțean de etnologie și fapt cultural, Constanța, 1991-2010.

„Delta”, Tulcea, 1973- 1986.

„Gânduri dela Mare”, Revistă culturală regională, Constanța, ianuarie 1937-mai 1942.

„Kitej-grad”, Revistă a Comunității Rușilor Lipoveni din România, Iași, 1998 - 2007.

„Zorile”, Periodic bilingv lunar al Comunității Rușilor Lipoveni din România, București, 1990-2014.

V. Instruments of work

a. Dictionaries

Bria, Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă*, Editura Justit. Biblic, 1981.

Danilov, Ilie, *Dicționar de mitologie slavă*, Editura Polirom, București, 2007.

Dănescu, Grigore Gr., *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Tulcea*, Societatea Geografică Română, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, București, 1896.

Idem, *Dicționarul geografic, statistic, economic și istoric al județului Constanța*, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, București, 1897.

Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994.

Ivanov, Andrei, *Dicționar religios rus-român*, București, Editura Bizantină, 2003.

Lahovari, Ioan George, Brătianu, C.I., Tocilescu, Grigore G., *Marele Dicționar geografic al României*, vol. I-V, Editura Stabilimentul Grafic J.V. Socecu, București, 1898-1902.

Olteanu, Antoaneta, *Metamorfozele sacrului. Dicționar de mitologie populară*, Editura Paideia, București, 1998.

b. Encyclopedias

*** *The Encyclopedia Americana. International Edition*, vol. 24, Grolier Incorporated, International Headquarters: Danbury, Connecticut 06616, 1994.

VI. General Works

Allard, Camille, *La Dobroutcha. Souvenirs d' Orient*, [f.e.], Paris, 1859.

Alexinsky, Gregoire, *La Russie Moderne*, Ernest Flammarion Éditeur, Paris, 1917.

Anghel, Florin, Anton, Mioara (coord.), *Vecinătăți și ziduri. Români și ruși (secolele XVI-XXI)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013.

Arbore, Alexandru P., *Noi informațiuni etnografice, istorice și statistice asupra Dobrogei și a regiunilor basarabene învecinate Dunărei*, în “Analele Dobrogei”, year XI, 1930, fasc. 1-12, pp. 65-94.

****Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918. Imagini din Dobrogea 1916-1918*, (translation Gustav Rückert), [Ediție îngrijită de Valentin Ciorbea și Constantin Cheramidoglu], Editura Ex Ponto, Constanța, 2011.

Budiș, Monica, *Microcosmosul gospodăresc. Practici magice și religioase de apărare*, Editura Paideia, București, 1998.

Bugajski, Janusz, *Ethnics Politics in Eastern Europe: A Guide to Nationality Policies, Organizations and Parties*, The Center for Strategic and International Studies, Armonk, New York, 1995, p. 197, <https://www.questia.com/read/30495781/ethnic-politics-in-eastern-europe-a-guide-to-nationality>.

Butură, Valer, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978.

Ceașescu, Anca, *Rituri de trecere în societățile tradiționale. Nașterea*, Editura Universitaria, Craiova, 2014.

Cheramidoglu, Constantin, *Minoritățile etnice dobrogene în contextul politic internațional din anii 1945-1948*, în „Analele Dobrogei”, new series, year VI, no.1, Constanța, 2000, pp. 327-337.

Ciorbea, Valentin, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, politice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008.

Cojoc, Marian, *Dobrogea de la reforma agrară la colectivizarea forțată (1945-1957)*, Editura Muntenia & Leda, Constanța, 2001.

Idem, *Evoluția Dobrogei între anii 1944-1964. Principalele aspecte din economie și societate*, Editura Universității din București, București, 2001.

Coman, Virgil, *Situația unor culte creștine din cuprinsul Episcopiei Tomisului (Constanței) într-un document din anul 1936*, în Valentin Ciorbea, Corina Apostoleanu, Adriana Gheorghiu (coord.), *In memoriam Liliana Lazia*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012, pp. 297-321.

Copans, Jean, *Introducere în etnologie și antropologie*, Editura Polirom, Iași, 1999.

Crăciun, Svetlana, *Multilingvism și limbile minoritare din România*, în „Zorile”, no. 9 (204), 2009, p. 11.

Cuisenier, Jean, *Etnologia Europei*, Institutul European, Iași, 1999.

David, P.I., *Călăuza creștină-Sectologie. Pentru cunoașterea și apărarea dreptei credințe în fața prozelitismului sectant*, Editura Episcopiei Argeșului, Curtea de Argeș, 1994.

Degeratu, Claudiu, Roske, Octavian, *Colectivizarea agriculturii. Modelul sovietic: drumul belșugului*, în „Arhivele Totalitarismului”, II, no. 3, 1994, pp. 54-68.

Dobrinescu, Cerasela, *Practicarea pescuitului tradițional în satele de pe limesul dunărean*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, tom XVII, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2014.

****Dobrogea-cincizeci de ani de viață românească: 1878-1928*, Cultura Națională, București, 1928.

Eliade, Mircea, *Meșterul Manole. Studii de etnologie și mitologie*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2007.

Ghețău, Vasile, *Drama noastră demografică. Populația României la Recensământul din octombrie 2011*, Editura Compania, București, 2012.

Ghiață, Anca, *Toponimie și geografie istorică în Dobrogea medievală și modernă*, în „Memoriile Secției de Științe Istorice”, series IV, tom V, 1980, Editura Academiei R.S.R., București, 1982, pp. 29-61.

Hașdeu, B. P., *Istoria toleranței religioase în România*, Editura Saeculum, București, 1992.

Hosking, Geoffrey, *Rusia: popor și imperiu, 1552-1917*, Editura Polirom, Iași, 2001.

Ioachimescu, Alexandru, Ioachimescu, Victor, *Istoria poporului rus-sintetizată. De la Novgorod la Vladivostok și Prut. Cneji, țari, împărați și evenimente esențiale*, Editura „Gândirea Românească”, [f.l.], first edition, 1992.

Ionescu-Dobrogeanul, Marin, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea. Geografia matematică, fizică, politică, economică și militară*, Atelierele Grafice „I.V. Socecu”, București, 1904.

Ionescu de la Brad, Ion, *Excursiune agricolă în Câmpia Dobrogei*, Typariulu Tribunei Romane, Bucuresci, 1879.

****Laureații și premiații celui de-al X-lea Concurs artistic republican „Omagiu Partidului”*, in „Îndrumătorul cultural”, XXIV, no. 6, June 1971, pp. 31-32.

Loverance, Rowena, *Imperiul Bizantin*, Editura Aquila'93, Oradea, 2008.

Manuilă, Sabin, *La population de la Dobroudja*, Éditeur Institut Central de Statistique, Bucarest, 1939.

Marcus, Dr. R, *Pescuitul în Dobrogea*, în *Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918. Imagini din Dobrogea 1916-1918*, (translation Gustav Rückert), [Ediție îngrijită de Valentin Ciorbea și Constantin Cheramidoglu], Editura Ex Ponto, Constanța, 2011.

Munteanu, Gheorghe, *Să orientăm just repertoriul formațiilor artistice de amatori ale minorităților naționale*, în „Dobrogea Nouă”, XI, no. 3101, 16 July 1958, p. 2.

Olteanu, Antoaneta, *Civilizația rusă. Perioada veche și modernă*, Editura Paideia, București, 1998.

Idem, *Miturile Rusiei clasice*, Editura Paideia, București, 2004.

Pariano, C.D. *Dobrogea și dobrogenii*, Tipografia „Ovidiu” G. Vurlis, Constanța, 1905.

Pârâu, Steluța, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2007.

Petcu, Dionisie, *Conceptul de etnic. Eseu metodologic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

Petrescu, Paul, Stahl, Paul, *Înrămuririle vieții sociale asupra arhitecturii țărănești din Dobrogea*, în „Studii și cercetări de istorie a artei”, year IV, no. 1-2, 1957, pp. 25-39.

Petrescu, Paul, Stahl, Paul, Dâmboianu, Anton, *Arhitectura din Muzeul Satului*, Editura Tehnică, București, 1959.

Pittard, Eugène, *Dans la Dobrodja (Roumanie). Notes de voyages*, Imprimerie du Journal de Genève, Genève, 1902.

Plopeanu, Emanuel, *Considerații privind manifestarea în spațiul public a minorităților dobrogene în perioada 1945-1947*, în Vasile Ciobanu, Sorin Radu (coord.), *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. II, Editura Techno Media, Sibiu, 2007, pp. 191-204.

Popa, Ștefan, *Rușii. Istoria culturii și civilizației (secolele XI-XVIII)*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2000.

Popescu, Iuliana, *Istoricul constituirii colecției de icoane a Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti” București. Metodologia conservării și restaurării icoanelor pe lemn și pe sticlă*, Editura Biliotheca, Târgoviște, 2013.

Popoiu, Paula, *Antropologia habitatului în Dobrogea*, Editura Oscar Print, București, 2001.

Rady, Martyn, *Țarii, Rusia, Polonia și Ucraina*, Editura All Educational, București, 2002.

Rădulescu, Adrian, Bitoleanu, Ion, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

Idem, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998.

Riasanovsky, Nicholas V., *O istorie a Rusiei*, Institutul European Iași, 2001.

Ropală, Cătălin, *Periprava. Memorial din gulagul românesc*, Editura Majadahonda, București, 1997.

Rotman, Liviu, *Minoritățile etnice în național-comunism*, în Vasile Ciobanu, Sorin Radu (coord.), *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. V, Editura Techno Media, Sibiu, 2010, pp. 313-315.

Secoșan, Elena, Petrescu, Paul, *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, București, 1984.

Soloviov, Vladimir, *Rusia și Biserica Universală*, Institutul European, Iași, 1994.

Șandru, Dumitru, *Mișcări de populație în România (1940-1948)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

Troncotă, Cristian, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române*, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997.

Idem, *Mihail Moruzov și frontul secret*, Editura Elion, București, 2004.

Trubețkoi, Evgheni N., *3 eseuri despre icoană*, Editura Anastasia, București, 1999.

Uspensky, Leonid, Lossky, Vladimir, *Călăuziri în lumea icoanei*, Editura Sophia, București, 2003.

Varona, Alexandr, *Statul român și minoritățile etnice și religioase: aspecte istorice și politico-juridice*, în „Zorile”, no. 5 (188), 2008, p. 8.

Vlădescu-Olt, Marin, *Constituția Dobrogei: Legea organică din 9 martie 1880; Legea funciară din 3 aprilie 1882; Populațiunea Dobrogei; Listele electorale; Proprietatea rurală; Comisiunea Parlamentară*, Tipografia „Dor. P. Cucu”, București, 1908.

VII. Special Works

Amelian, Claudia, *Vizită de lucru de o zi*, în „Zorile”, no.2 (173), 2007, pp. 6-7.

Idem, *Invitație la Ghindărești*, în „Zorile”, no. 3 (174), 2007, pp. 6-7.

Anore, Andrei, *Maslenița, în Slava Cerceză*, în „Zorile”, no. 3-4 (257-258), 2014, p. 13.

Anore, Cristina- Antonia, *La Periprava, cu pâine și sare*, în „Zorile”, no. 4 (210), 2010, p.10.

Idem, *O viață lângă biserică*, în „Zorile”, no. 5 (200), 2009, p. 11.

Arbore, Alexandru P., *Așezările Lipovenilor și Rușilor din Dobrogea*, în “Arhiva Dobrogei”, vol. III, no. 1 (ian.-apr.), 1920, pp. 1-23.

Bădoiu, Anneroze, *Printre rușii lipoveni din România-Impresii*, în „Zorile”, no.7 (167), 2006, pp. 18-19.

****Bilanțul activității CRLR pe anul 2006*, în „Zorile”, no. 1 (172), 2007, pp. 2-3.

Budiș, Monica, *Rituri de construcție în comunitatea lipovenilor tulceni*, în „Datina”, year XII, no. 37 (martie 2005), p. 9.

Chirilă, Feodor, *Ruși lipoveni*, în *Cronologia minorităților naționale din România, vol.II, Macedoneni, polonezi, ruși lipoveni, ruteni, sârbi, tătari și turci*, (Gidó Attila, editor), Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2013.

Idem, *Considerații cu privire la geneza etnonimului „lipoveni”*, în *** *Un om, un simbol. In honorem magistri Ivan Evseev*, Editura C.R.L.R București, 2007, pp. 216-227.

Idem, *Scrieți corect!*, în „Zorile”, no. 3-4 (257-258), 2014, p. 4.

- Idem, *Protopop Avvakum Petrovici-conducător și ideolog al mișcării rușilor staroveri*, [f.e.], București, 2013.
- Chirilă, Feodor, Feodor, Silviu, Filat, Valentin, *Comunitatea Rușilor Lipoveni din România – scurt istoric*, Editura „C.R.L.R.”, București, 2015.
- Coatu, Nicoleta, *Procese cultural-identitare în comunitățile lipovenești din Dobrogea*, in „Datina”, year XIII, no. 40 (mart. 2006), pp. 9-10.
- Cocoș, Vasile A, *Despre lipovenii din Dobrogea. Originea și așezarea lor*, in „Gânduri de la Mare”, year III, no. 7-8 (sep.-oct. 1939), pp.7-11.
- Cojoc, Marian, *Despre unele minorități din Dobrogea, 1944-1948. Ruso-lipovenii*, in „Arhivele Totalitarismului”, VI, no.2-3, 1998, pp. 26-35.
- Condrat, Anna Denis, *Biserica. Familia*, in „Zorile”, no. 11 (181), 2007, p. 7.
- Idem, *CRL Slava Cerceză*, in „Zorile”, no.2 (185), 2008, p.3.
- Danilov, Alexandra, *Baia-oglină a sufletului rus*, in „Romanoslavica”, XLIV, 2009, pp. 211- 219.
- Danilov, Ilie, *385 de ani de la nașterea lui Avvakum*, in „Kitej-grad”, no.11 (96), noiembrie 2006, pp. 4- 6.
- Danilov, I., Frol, I., Ivanov, L. et alii, *Și noi suntem moștenitori ai spiritului rus (album)*, Editura Ihtis, București, 2009.
- Dobrinescu, Cerasela, *Ghindărești*, în “Arhitectura tradițională din Dobrogea”, Revistă de cercetare etnografică, no.1, Constanța, 2009, pp.18- 24.
- Idem, *Obiceiuri legate de naștere și botez la lipovenii din Ghindărești*, in “Datina”, year XIX, no.51 (dec. 2008), p.7.
- Idem, *Portul tradițional al lipovenilor din Ghindărești, județul Constanța*, in “Datina”, year XVI, no. 59 (dec.2010), p.18.
- Emilean, Anisia, *Sarichioi. Pagini de monografie*, Editura Harvia, Tulcea, 2007.
- Evseev, Ivan, «Zorile» noastre, in „Zorile”, no.1, 1990, p.1.
- Idem, *Gândurile și tristețile unui rus lipovean*, Editura C.R.L.R., București, 2005.
- Fedot, Alina, *De Paște, la Sarichioi*, in „Zorile”, no. 5 (247), 2013, p. 13.
- Fedot, Zina, *Secvențe de viață- Ghindărești*, in „Zorile”, no. 1 (161), 2006, pp. 4-5.
- Fenoghen, Alexandra, *Jurnal de pelerin*, Editura Bizantină, București, 2005.
- Idem, *Staroverii: istorie, mitologie, literatură*, Editura C.R.L.R, București, 2009.

Idem, *Percepția timpului și spațiului la rușii staroveri*, în „Kitej-grad”, no. 6-7 (103-104), iunie-iulie 2007, pp. 28-29.

Fenoghen, Sevastian, Fenoghen, Alexandra, *Sarichioi, o enigmă a secolului al XIX-lea*, Editura Kriterion, Cluj- Napoca, 2004.

Feodorov, Marcela, *Nunta la lipoveni, tezaur din lada de zestre a strămoșilor (I)*, în „Zorile”, no. 4 (199), 2009, pp. 11.

Idem, *Nunta la lipoveni, tezaur din lada de zestre a strămoșilor (II)*, în „Zorile”, no. 6 (201), 2009, p. 8.

Filat, Valentin, *De „Maslenița”, la Ghindărești*, în „Zorile”, no. 3 (245), 2013, p. 12.

Idem, *„Înălțarea Domnului” la Ghindărești*, în „Zorile”, no. 6 (260), 2014. p.11.

Frol, George, *La Slava Cercheză*, în „Zorile”, no.3 (174), 2007, p.16.

Gavrilov, V., *Biserica lipoveană din România*, în „Dobrogea jună”, year XXXVI, no. 33 (2 apr. 1940), p.1.

Golubinski, Evghenij Evstigneevič, *K našej polemike so staroobryadcami*, în „Lucrările Societății de Istorie și Antichități Ruse”, Moscova, 1896, vol. I, part aIII-a, pp. 46-48.

Husărescu, Cezar M., *Lipovenii din Tătărița*, în „Graiul Neamului”, 10 mai 1939, p.4.

Ipatiov, Filip, *Rușii-lipoveni din România. Studiu de geografie umană*, Presa Universitară Clujeană, Cluj- Napoca, 2001.

Ivanov, Leonte, *Documente cu privire la istoria rușilor lipoveni*, în „Zorile”, no.11 (229), 2011, p.10.

Iuriev, Alexei, *Țarul Alexei și patriarhul Nikon sau câteva considerații asupra genezei raskolului*, în „Kitej-grad”, no.11 (96), noiembrie 2006, pp. 7-9.

Jora, Roman, *Nuntă la lipoveni*, în „Analele Tulcei”, I, Galați, 1993, pp.169-173.

Kapterev, Nikolai Feodorovič, *Patriarch Nikon i čar' Alexej Mihailovič*, Serghiev Posad, vol. 1, 1909-1912.

Kartašev, A. V., *Očerki po istorii Russkoj Cerkvi*, Editura Terra, vol. I – II, Moscova, 1993.

Kutuzov, B.P., *Cerkovnaja reforma XVII veka: tragičeskaja ošybka ili ideologičeskaja diversija*, vol I-II, Riga, 1992.

*** *Le Raskol. Essai historique et critique sur les sectes religieuses en Russie*, Paris, A. Franck Libraire- Éditeur, 1859.

****Lipovenii dela Carachioi*, în „Dobrogea jună”, year XV, no. 78 (9 apr. 1921), p. 1.

*** *Lipovenii noștri*, în „Oglinda Tulcei”, 21 octombrie 1927, p.1.

Lisov, Terente, *Biserica Lipoveană din România*, în „Dobrogea jună”, 2 aprilie, 1940, pp. 5-6.

Macarov Halcă, Nina, *Trăsături specifice ale terminologiei religioase la rușii-lipoveni din Dobrogea*, în „Romanoslavica”, XL, 2005, pp. 241- 250.

Melchisedec (Mihai Ștefănescu), Episcop, *Lipovenismulu adică schismaticii seu rascolnicii și ereticii rusești*, Imprimeria Națională, București, 1871.

Melnikov, Feodor Efimovici, *Kratkaja istorija drevlepravoslavnoj (staroobradčeskoj) cerkvi*, Barnaul, 1999.

Idem, *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe de Rit Vechi*, partea I, *Schisma în Biserica Rusă*, Edition, preface, notes by Leonte Ivanov, Editura C.R.L.R., București, 2014.

Idem, *Documente istorice privind rușii staroveri. Pătimitori și mucenici întru Sfânta Credință*, în „Zorile”, no.9 (227), 2011, pp.10-11.

Mihăilescu, Ernesto *La școala generală din Carcaliu*, în „Delta”, IV, no. 542, 17 nov. 1971, p. 1-2.

Milian, Mihai, *Observații asupra unor obiceiuri din riturile de trecere la lipovenii din Carcaliu*, , în „Datina”, year VIII, no. 21 (dec. 2000), p. 4.

Moldovan, Svetlana, *Comunitatea Rușilor Lipoveni*, Editura Ararat, București, 2004.

Idem, *Năvodari-cel mai nordic oraș al litoralului românesc*, în „Zorile”, no.8 (168), 2006, pp.2-3.

Idem, *Hramurile bisericilor ortodoxe de rit vechi ale rușilor lipoveni din România*, în „Zorile”, no.1 (231), 2012, pp.12-13.

Nistor, Mihai, *Raskolul și mișcarea ecumenică*, în *Cultura rușilor credincioși de rit vechi în context național și internațional*, vol. III, Editura Kriterion, București, 2001, pp. 328-337.

Olar, Ovidiu, *Ecoul reformei liturgice a patriarhului Nikon al Moscovei în Țările Române (un manuscris de la începutul secolului al XVIII-lea)*, în Florin Anghel, Mioara Anton (coord.), *Vecinătăți și ziduri. Români și ruși (secolele XVI-XXI)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013, pp. 245-251.

Petrichei, Veronica, *De ce este necesar ca femeile să-și acopere capul?*, „Zorile”, no. 5 (153), 2005, p. 25.

Idem, *Prețuiți-vă bătrânii: doar ei mai știu ce semnifică podrușnikul pentru un credincios*, în „Zorile”, no. 4 (153), 2005, p. 25.

Petrov, Avvakum, *Viața Protopopului Avvakum scrisă de el însuși*. 1672, Translation from Russian notes, chronological chart by Marina Vraciu, Editura C.R.L.R., București, 2010.

Policov, Pașa, *Nunta la rușii lipoveni din comuna Jurilovca*, în *Cultura rușilor credincioși de rit vechi în context național și internațional*, vol. III, Editura Kriterion, București, 2001, pp. 353- 356.

Idem, *Importanța studierii limbii străbunilor noștri*, în „Zorile”, no. 1 (161), 2006, p. 7.

Prigarin, A. A., *Russkie staroobryadcy na Dunae*, Editura Archeodoksija, Moscova, 2010.

Postolache, Octav, *O zi la Sfiștovca*, în „Zorile”, no. 10 (216), 2010, pp.8-9.

Procop, Petru, *Despre Hutor și Staroveri din România*, Editura Etnous, Brașov, 2015.

****Rază de soare deasupra Carcaliului. Lui Andrei Ivanov, in memoriam*, Editura CRLR, București, 2007.

Roșioru, Mădălin, *Povestea unui iconar: Serghei Mitre*, pe <http://www.resurseculturale.ro/site/?q=node/122>.

Șachov, M. O., *Filosofskie aspekty staroverija*, Editura Tretij Rim, Moscova, 1998.

Sadoveanu, M., *Priveliști dobrogene. Iarăși lipovenii*, în „Dacia”, 8 oct. 1925, p.1.

Sofron, Claudia, *Sărbătoarea Crăciunului la Carcaliu*, în „Zorile”, no. 1 (243), 2013, p.11.

Spânu, Alin, *Lipovenii în studiul lui Mihail Moruzov, șeful Serviciului Special de Siguranță din Dobrogea (1919)*, în Vasile Ciobanu, Sorin Radu (corod.), *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. III, Editura Techno Media, Sibiu, 2008, pp. 51-59.

Șapcă, Valentin, *Jurilovca între anii 1940-1950. Regimul comunist*, în „Zorile”, no. 3 (245), 2013, p. 6.

Șuvac, Aurel Ștefan, *Terminologia pescuitului la lipovenii din Dobrogea*, Editura Istros, Brăila, 2008.

Tănase, Cerasela, *Lipovenii din Sarichioi*, în *Repere dobrogene. Note și comentarii de teren*, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, București, 2004, pp. 165- 184.

Timofte, Iuliana, *Russkaja maslenița în România*, în „Zorile”, no. 1 (218), 2011, p. 16.

Traeger, Paul Dr., *Sectele rusești în Dobrogea*, în *Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918. Imagini din Dobrogea 1916-1918*, (traducere Gustav Rückert), [Edited by Valentin Ciorbea and Constantin Cheramidoglu], Editura Ex Ponto, Constanța, 2011, pp.197-210.

Tudose, Pavel, *Rușii lipoveni din România –istorie și actualitate (Comunitatea rușilor lipoveni din Brăila – model de conviețuire multiethnică în context național și European)*, Editura C.R.L.R., București, 2015.

Uzeneva, E. S., *Transformările cultural –lingvistice în lumea globalizării: Staroverii Dobrogei*, în Florin, Anghel, Mioara Anton (coord.), *Vecinătăți și ziduri. Români și ruși (secolele XVI-XXI)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013, pp. 327-323.

Varona, Alexandr, *Tragedia schismei ruse*, Editura Kriterion, București, 2002.

Idem, *Staroverii în secolele XVII-XIX*, [teză de doctorat], București, 2011.

Idem, *Atitudinea autorităților față de staroveri după anul 1667*, in „Kitej-grad”, no. 5 (102), mai 2007, pp .22-23.

Idem, *Percepția identității la rușii lipoveni*, in „Zorile”, no.1 (149), 2005, p.15.

Vascenco, Victor, *Lipovenii. Studii lingvistice*, Editura Academiei, București, 2003.

Idem, *Old Believers. Rușii staroveri din America*, Editura Academiei Române, București, 2005.

Idem, *Melchisedec și lipovenii*, în „Romanoslavica”, XLII, 2007, pp. 123-140.

****Viața protopopului Avvakum scrisă de el însuși: episoade*, in „Zorile”, no. 8 (168), 2006, p. 22.

Zenkovsky, S.A., *Russkoe staroobryadčestvo. Duchovnye dviženija XVII-ogo veka*, Moscova, 1995.

Zenovei, Gentilia, *Nichita Rufin, ultimul iconar din Jurilovca*, in „Zorile”, no. 8 (203), 2009, p. 14.

Idem, *Biserica ortodoxă de rit vechi Adormirea Maicii Domnului din Iași*, in „Zorile”, no.3-4 (163-164), 2006, p. 6.

Znamensky, P.V., *Istorija Russkoj Cerkvi . Učebnoe rukovodstvo*, Ediția. a IX-a, Paris-Moscova, 2000.

VIII. Web Sources

www.crlr.ro

http://www.divers.ro/lipoveni_ro

<http://www.jurilovca.tut.su/ro/russ>.

<http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>

www.questia.com/read/30495781/ethnic-politics-in-eastern-europe-a-guide-to-nationality

